

Position Paper

Staatscommissie demografische ontwikkelingen (publieke voorzieningen)

Ten behoeve van Rondetafelgesprek op 18 april 2024

Kansen door gematigde groei verzilveren

Vergrijzing zorgt ervoor dat een steeds groter deel van de Nederlandse bevolking uit ouderen bestaat en er steeds minder mensen deelnemen aan de arbeidsmarkt. Zonder migratie zal de bevolking krimpen of hooguit gelijk blijven. Momenteel ervaren we al problemen onder meer op het gebied van huisvesting, opvang, mobiliteit, energie en de beschikbaarheid van (drink)water. Een toename van de bevolking door migratie zorgt voor nog grotere uitdagingen op deze terreinen. Maar er zijn ook kansen voor de krapte op de arbeidsmarkt en economie wanneer migratiestromen meer te beïnvloeden zijn. Om voor iedereen in Nederland wonen, zorg en onderwijs beschikbaar, toegankelijk en betaalbaar te houden en leefbaarheid te bevorderen is een kwalitatief hoogwaardige economie nodig.

Dit alles overwegende lijkt de door de Staatscommissie voorgestelde scenario van gematigde groei een verstandige keuze. Deze biedt volgens de Staatscommissie perspectief om ruimte gericht vorm te geven, economie te ontwikkelen en publieke voorzieningen in stand te houden—zonder daarbij de draagkracht van de samenleving uit het oog te verliezen. Politieke keuzes zijn nodig over de gewenste omvang en vormen van migratie. Gematigde groei dient wel

gepaard te gaan met innovatie, robotisering en andere oplossingen die de vraag naar arbeid beïnvloeden; migratie alleen is niet de oplossing, zoals de Staatscommissie ook opmerkt.

Het rapport richt zich op het nationale perspectief. Gemeenten zien dat veel oplossingen juist op het lokale niveau te vinden zijn. Wij geven vanuit dat perspectief graag de volgende punten mee voor het rondetafelgesprek over het rapport van de Staatscommissie. Wij kunnen de kansen van gematigde groei benutten door:

- Meer te sturen op arbeidspotentieel en bestaanszekerheid van nieuwkomers
- Een meer voorspelbaar, effectief en samenhangend migratiestelsel te hanteren
- Arbeidsmigratie 'in betere banen' te leiden
- Aandacht te hebben voor lokale en regionale gevolgen van nationale keuzes en gemeenten nauw te betrekken in gedachtevorming en besluitvorming
- Bestaand migratiebeleid uit te voeren

Meer te sturen op arbeidspotentieel en bestaanszekerheid van nieuwkomers

Gematigde groei houdt in dat gemeenten in de komende 30 jaar een diverse grote groep aan nieuwkomers verwelkomen. Dit biedt kansen die alleen

verzilverd kunnen worden als de randvoorwaarden op orde zijn.

Wat is hier in ieder voor geval nodig:

- Het arbeidspotentieel van nieuwkomers kan beter worden benut. Een groot deel van de asielmigranten en statushouders is te lang zonder werk. Er staan teveel mensen langs de kant, waardoor zij afhankelijk blijven van de overheid voor het garanderen van hun bestaanszekerheid. Een betere arbeidsparticipatie kent meerdere voordelen voor de individuele migrant, werkgevers, de lokale economie, de overheid en voor (het draagvlak in) de maatschappij. Nieuwkomers moeten zo snel mogelijk aan het werk kunnen en kunnen inburgeren. Daarnaast hebben gemeenten voldoende budget nodig om inburgering, begeleiding en opleidingen aan te kunnen bieden. Er is ook een substantiële investering nodig voor re-integratie om inwoners te kunnen begeleiden naar werk of een andere zinvolle dagbesteding.
- Complexe trajecten voor de erkenning van buitenlandse diploma's vertragen de participatie van migranten die al over een opleiding beschikken. Erkenning moet sneller plaatsvinden en er moeten meer opleidingsmogelijkheden zijn om mensen bij te scholen zodat zij ook beroepen kunnen beoefenen in sectoren met schaarste. Dit zijn bijvoorbeeld beroepen in de zorg, kinderopvang of het onderwijs, maar ook in het bedrijfsleven.
- Voor asielzoekers en vluchtelingen is snelle plaatsing in de uiteindelijke verblijfgemeente randvoorwaarde voor participatie. Verhuizingen verhinderen participatie en arbeidsdeelname.
- Een veranderende bevolkingssamenstelling leidt ook tot andere behoeften op het gebied van zorg, welzijn en begeleiding. Hier moet meer aandacht voor komen in de scholing van professionals en er moeten meer middelen beschikbaar komen om aan deze veranderende behoefte te kunnen voorzien. Daarnaast moeten wonen, zorg en onderwijs toegankelijk en betaalbaar blijven voor iedereen. Voorkomen is beter dan genezen. Het is belangrijk dat iedereen een goede start maakt zonder financiële zorgen. De preventie van schulden en het voorkomen van problematische schulden is hierin erg belangrijk. Bestaansonzekerheid leidt tot stress die inwoners belemmert deel te nemen aan onze samenleving en kinderen goed op te voeden. Een inwoner kan pas echt meedoen aan de samenleving als hij of zij zich mentaal en fysiek gezond voelt.¹
- Het stelsel van bestaanszekerheid is te complex geworden, vooral voor mensen in kwetsbare

posities. Het veroorzaakt daardoor juist bestaansonzekerheid, in plaats van dat het wordt versterkt. Het weerhoudt mensen bovendien om (meer) te gaan werken, terwijl op de arbeidsmarkt ieder talent nodig is. Stevige hervormingen zijn nodig voor een toereikend en voorspelbaar inkomen en werken dat loont.² Dit vraagt ook om vereenvoudiging van het stelsel van inkomensondersteuning.

Een meer voorspelbaar, effectief en samenhangend migratiestelsel te hanteren

Gemeenten juichen het advies van de commissie toe om bevolkingsontwikkeling in het algemeen en migratie in het bijzonder te benaderen vanuit een lange termijn perspectief waar ook scherpe keuzes in gemaakt moeten worden. Bij het in goede banen leiden van migratie zijn veel beleidsvelden betrokken. De samenhang tussen de verschillende beleidsvelden, overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven verdient aandacht.

Arbeidsmigratie 'in betere banen' te leiden

Gematigde groei gaat ervan uit dat Nederland kiest voor een mix aan migranten die de maatschappij verder helpen of die bescherming nodig hebben. De Staatscommissie ontmoedigt het soort arbeidsmigratie dat een verdienmodel vormt op zichzelf en zorgt voor misstanden. Werkgevers winnen aan de migratie terwijl de sociale en financiële kosten door de maatschappij worden gedragen. Fiscale prikkels jagen in sommige sectoren een 'race to the bottom' aan om tegen zo'n laag mogelijk tarief werk gedaan te krijgen met misstanden in werken en wonen als gevolg. Tegelijkertijd zijn arbeidsmigranten met uitvoerend werk komende jaren nodig om de verschillende grote opgaven (energietransitie, bouwopgave etc.) van de grond te krijgen.

Het advies om bewuster te sturen op arbeidsmigratie kan op instemming rekenen van gemeenten die in de huidige situatie vaak opdraaien voor de kosten, zoals bijvoorbeeld zorg en huisvesting voor dakloze arbeidsmigranten.

Onderweg naar een ander stelsel van migratie hebben gemeenten nu nog hulp nodig om de situatie van

1 <https://vng.nl/nieuws/de-waarde-van-het-sociaal-domein-investeren-vereist>

2 <https://vng.nl/sites/default/files/2024-01/verklaring-bestaanszekerheid-tekst.pdf>

arbeidsmigranten beheersbaar en leefbaar te krijgen en te houden op de plekken waar sprake is van mistanden.

Wat is hier in ieder geval voor nodig:

- Voortzetten van de uitvoering van de adviezen van het Aanjaagteam Bescherming arbeidsmigranten. In lijn met de VNG standpunten die in 2024 herijkt zijn.³
- Doorbreken van de 'race tot the bottom' onder meer door effectievere toezicht en handhaving, in samenwerking met gemeenten en andere overheidspartijen, om op te treden tegen onwenselijke woon- en werkomstandigheden van arbeidsmigranten.
- Keuzes in (fiscaal) economische prikkels die uitvoerende werkzaamheden tegen een relatief laag salaris van arbeidsmigranten stimuleren.
- Investeren in innovatie op het gebied van onder meer robotisering en sociale innovatie om meer mensen aan het werk te helpen.

Aandacht te hebben voor lokale en regionale gevolgen van nationale keuzes en gemeenten nauw te betrekken in gedachtevorming en besluitvorming

Keuzes om te sturen op demografische veranderingen hebben een grote impact op gemeenten; financieel, organisatorisch en politiek bestuurlijk. Keuzes hebben invloed op economie, voorzieningen en het ruimtegebruik in gemeenten. Daarnaast raakt de krapte op de arbeidsmarkt ook gemeenten die steeds meer moeite hebben om mensen te vinden en te behouden (vanwege de toenemende werkdruk). Nationale sturing op demografische verandering kan op gespannen voet komen te staan met de wens tot het leveren van lokaal maatwerk om de leefbaarheid in gemeenten te waarborgen. Wij roepen u daarop op om hierover met gemeenten in gesprek te gaan en te blijven.

Het scenario van gematigde groei geldt voor héél Nederland. Evenwichtige verdeling van passende en betaalbare woningen en daarbij behorende voorzieningen over het land is een noodzaak. Daarbij moet ruimte zijn voor regionale verschillen en lokale keuzes. Zo is bijvoorbeeld de instroom van buitenlandse studenten in de ene regio een demografische uitdaging maar in de andere regio een economische kans. De VNG ondersteunt dat het rijk ruimtelijke keuzes maakt op hoofdlijnen, zodat gemeenten lokaal verder kunnen met woningbouw. Deze verdeling van verantwoordelijkheden lijkt ons ook passend voor de toekomst.

Dat de opgave voor woningbouw groot is, komt niet als een verrassing. Het is belangrijk om aandacht te geven aan de oproep van de Staatscommissie om te zorgen voor flexibiliteit in de woningbouw. Zo vraagt b.v. de vergrijzing komende decennia om woningen voor ouderen die vervolgens later ook voor andere doeleinden geschikt zijn. Voor migranten betekent dit dat de woningbouwopgave, opvangvoorzieningen en de huisvesting van arbeidsmigranten bezien moet worden in samenhang met de bredere opgave voor de huisvesting van aandachtsgroepen.

Gematigde groei die evenwichtig over het land plaatsvindt, vraagt om investeringen in lokale economische kansen. Alleen op die manier kunnen alle nieuwkomers ook daadwerkelijk participeren in de maatschappij. Voor gemeenten zijn ondernemers daarnaast essentieel om mede uitvoering te geven aan transities en maatschappelijke opgaven waar we voor staan. Gemeenten maken zich zorgen om de verslechtering van ondernemersklimaat in de afgelopen vijf jaar: krapte op de arbeidsmarkt, schaarse ruimte, ondernemingsrestricties als gevolg van krapte op het energienet en inmiddels ook watervoorziening. Wij hebben een stabiele politieke klimaat nodig waarin het bedrijfsleven durft langdurig te investeren. Dit raakt zowel het bedrijfsleven als de MKB bedrijven binnen de ketens waarin zij gezamenlijk opereren in de regio's. Het hanteren van een voorspelbaar migratiestelsel maakt duidelijk dat onbeperkte arbeidsmigratie niet de toekomst is en maakt het mogelijk voor bedrijven om vooruit te denken.

Wat is hier in ieder geval voor nodig:

- Financiële middelen om de woningbouw opgave vlot te trekken en op korte termijn te komen tot betaalbare woningen.
- Mogelijk maken van flexibele woningbouw concepten die naargelang de vraag voor verschillende doelgroepen kunnen worden ingezet.

Bestaand migratiebeleid uit te voeren

Om migratie in Nederland beter te organiseren is het ook belangrijk dat bestaand beleid met een brede consensus wordt uitgevoerd. Het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten heeft geadviseerd om de positie van arbeidsmigranten te verbeteren met maatregelen op het gebied van huisvesting, handhaving, zorg en welzijn. Implementatie van deze adviezen zorgt voor een verbetering van de situatie. Hier wordt op dit moment actief uitvoering aan gegeven door gemeenten, rijk en sociale partners. De

3 <https://vng.nl/sites/default/files/2024-02/vng-standpunten-arbeidsmigranten.pdf>

Uitvoeringsagenda Flexibilisering Asielketen is in 2020 vastgesteld om te komen tot samenwerking aan stabiele en flexibele opvang, begeleiding naar huisvesting en integratie of terugkeer. Hier is nog te weinig

uitvoering aan gegeven terwijl deze agenda een belangrijke randvoorwaarde is voor het goed vormgeven van asielmigratie in Nederland.